

МЕТОДИЧНІ ВИКЛА-ДАННЯ

ОСНОВИ

1. **Методика читання лекцій** НАВЧАЛЬНИХ

ДИСЦИПЛІН

2. Методика проведення практичних і семінарських занять

3. Методика оцінки знань, вмінь та навичок (прийняття екзаменів і заліків)

4. Методика організації курсового і дипломного проектування

5. Організація практичної підготовки фахівців

6. Організація самостійної та індивідуальної роботи студентів

- *Загальноприйнятими формами організації навчального процесу у вищому навчальному закладі є: колективна - лекція, семінарські заняття, колоквіуми, практичні заняття, лабораторні роботи, навчальні екскурсії, факультативні заняття тощо та індивідуальна - самостійна робота студентів, дипломні та курсові проекти та роботи тощо.*

1. Методика читання лекцій

Слово "лекція" походить від латинського "lectio" - читання. Уперше лекція з'явилася в античній Греції в академії Платона та ліцеї Аристотеля: лекція-бесіда там була основним методом викладання. Свій подальший розвиток вона отримала в Стародавньому Римі. З появою перших університетів (XX-XII ст.) лекція стає провідною формою організації навчання.

ситуацій, коли лекційна форма навчання не може бути замінена ніякою іншою:

- за відсутності підручників|посібників| за новими навчальними курсами, що знаходяться у розробці, лекція є основним джерелом наукової інформації;
- новий навчальний матеріал з конкретної теми не знайшов ще відображення в існуючих підручниках або деякі його розділи застаріли;
- окремі теми підручника особливо важкі для самостійного опрацювання і вимагають методичного перероблення лектором;
- по основних проблемах курсу існують суперечливі концепції. Лекція необхідна для їх об'єктивного освітлення;
- лекція незамінна у тих випадках, де особливо важливим є особистісне емоційний вплив лектора на студентів з метою формування їхнього світогляду

ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ ЛЕКЦІЇ:

- творче спілкування лектора з аудиторією, співтворчість, емоційна взаємодія;
- лекція - дуже економний спосіб здобуття у загальному вигляді основ знань;
- лекція активізує мисленнєву діяльність, якщо добре зрозуміла і уважно прослуховувалася, тому завдання лектора – розвивати активну увагу студентів, викликати рух їхньої думки услід за думкою лектора.

Основні педагогічні вимоги до лекції:

- етична сторона лекції і викладання, науковість і інформативність (сучасний науковий рівень);
- доказовість і аргуменованість, наявність достатньої кількості яскравих, переконливих прикладів, фактів, обґрунтувань, документів і наукових доказів;
- емоційність форми викладу, активізація мислення студентів, постановка питань для роздуму;
- чітка структура і логіка розкриття послідовно висловлюваних питань;
- методична обробка – виведення головних думок і положень, підкреслення висновків, повторення їх у різних формулюваннях;
- виклад доступною і ясною мовою, роз'яснення нових термінів і назв;
- використання по можливості аудіовізуальних дидактичних матеріалів.

ОСНОВНІ ВИДИ ЛЕКЦІЙ

вступна лекція – дає цілісне уявлення про навчальну дисципліну, орієнтує студентів на специфіку курсу;

оглядова лекція – спрямована на систематизацію наукових знань студентів на основі між - та внутрішньо-предметних зв'язків;

оглядово-повторювальна лекція - відображає всі теоретичні положення, складові науково-понятійну основу даного розділу або курсу, виключаючи деталізацію і другорядний матеріал. Це квінтесенція курсу;

проблемна лекція – виклад нової інформації здійснюється за допомогою обговорення проблемних питань;

лекція-візуалізація – пропонує показ студентам наочного матеріалу за допомогою технічних засобів навчання (ТЗН);

лекція – прес-конференція – проводиться як заздалегідь спланована система доповідей студентів;

лекція – консультація – проводиться у вигляді «питань-відповідей» та заздалегідь спланованої дискусії.

ОСНОВНИМИ КРИТЕРІЯМИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ЛЕКЦІЇ Є: ЗМІСТ, МЕТОДИКА, КЕРІВНИЦТВО РОБОТОЮ СТУДЕНТІВ, ЛЕКТОРСЬКІ ДАНІ, РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ЛЕКЦІЇ.

Змістовність лекції визначається науковістю, відповідністю сучасному рівню розвитку науки, світоглядною стороною, наявністю методичних питань, правильне їх трактування.

Методика читання лекцій: наявність чіткої структури лекції, логіка викладення матеріалу. Наявність чи відсутність плану лекції, дотримання його. Повідомлення літератури до лекції. Доступність і роз'яснення нових термінів і понять. Доказовість і аргументованість. Виділення головних думок і висновків.

Управління навчальною діяльністю студентів: вимога конспектувати і контроль за виконанням; використання прийомів підтримки уваги аудиторії.

Лекторські дані: володіння навчальним матеріалом, емоційність, голос, дикція, ораторська майстерність, культура мови, зовнішній вигляд, уміння встановити контакт зі студентською аудиторією.

Результативність лекції: інформаційна цінність, виховний аспект, досягнення дидактичних цілей.

Підготовка до лекції

Підготовка до лекції включає складання плану і період збору інформації. Після цього лектор структурує матеріал і визначає час на його викладання. Лектору потрібно ретельно готуватися і відразу намітити: головні проблемні аспекти, змістовні елементи, технологічність викладання матеріалу, порядок і форми завершення лекції. При цьому бажано добирати приклади з практики і „моменти розрядки”. Особливу увагу слід звернути на підбір наочних засобів (плакатів, таблиць, слайдів тощо). Важливо налаштуватися на відповідну аудиторію (поставити себе на місце студента, який буде сприймати матеріал).

2. Методика проведення практичних і семінарських занять

Метою проведення практичних занять є поглиблення, розширення, деталізація знань, отриманих на лекції в узагальненій формі, і сприяє виробленню навичок професійної діяльності.

Структура практичного заняття:

- вступ викладача;
- відповіді на питання студентів за неясним матеріалом;
- практична частина роботи як планова;
- завершальне слово викладача.

Слово "семінар" походить від латинського "seminarium" - розсадник і пов'язано з функціями "посіву" знань, які передаються від викладача до студентів, і які "проростають" в їх свідомості, здібних до самостійних думок, до відтворення і поглиблення отриманих знань.

Семінарські заняття спрямовані на вирішення наступних педагогічних завдань:

- розвиток творчого професійного мислення студентів;
- підвищення рівня пізнавальної мотивації;
- розвиток вміння професійного використання знань в умовах ВНЗ, що включає: оволодіння мовою відповідної науки; формування навичок вільного оперування формулюваннями, поняттями, визначеннями; оволодіння уміннями і навичками постановки і вирішення інтелектуальних проблем і завдань, приймами спростування, відстоювання власної точки зору.

- У вищих навчальних закладах практикується три основні типи семінарів:
- 1. Семінар, що має основною метою поглиблене вивчення певного систематичного курсу і тематично міцно пов'язаний з ним.
- 2. Семінар, призначений для ґрунтовного опрацювання окремих найбільш важливих і типових у методологічному відношенні тем навчального курсу або навіть однієї теми.
- 3. Семінар дослідницького типу з тематикою по окремих часткових проблемах науки для поглибленої їх розробки.

- *Форми семінарських занять:*
- а) розгорнена бесіда за заздалегідь складеного плану;
- б) невеликі доповіді студентів із подальшим обговоренням учасниками семінару.

■ Семінар - це завжди безпосередній контакт із студентами, встановлення довірчих стосунків, продуктивне педагогічне спілкування. Семінарські заняття можуть запам'ятатися на все життя за товариську близькість, атмосферу наукової співтворчості, взаєморозуміння. Такий семінар часто переростає в систематичну наукову роботу дружнього колективу.

Лабораторні роботи

- Інтегрують теоретико-методологічні знання і практичні уміння і навички студентів в єдиному процесі діяльності навчально-дослідницького характеру.
- Поняття "Лабораторія" походить від латинського слова "labor|" - праця, робота, трудність. Її суть з далеких часів пов'язана із застосуванням розумових і фізичних зусиль для вирішення існуючих наукових і життєвих завдань.

- *Індивідуальне навчальне заняття* - проводиться з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки і розкриття індивідуальних творчих здібностей. Індивідуальні заняття організуються за графіком індивідуального навчального плану студента і можуть охоплювати частину або повний обсяг занять з певної дисципліни, а в окремих випадках - повний обсяг навчальних занять для конкретного освітнього чи кваліфікаційного рівня.

Консультація

- форма навчального заняття, при якій студент одержує відповіді або пояснення від викладача на конкретні питання визначених теоретичних положень та аспектів їх практичного застосування. Консультація може бути індивідуальною або проводитися для групи студентів. Обсяг часу, відведений викладачу для проведення консультацій по конкретній дисципліні, визначається навчальним планом. Як правило він складає 2 академічні години.

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ЗНАНЬ, ВМІНЬ ТА НАВИЧОК (ПРИЙМАННЯ ІСПИТІВ І ЗАЛІКІВ)

- У навчальному процесі використовують такі види контролю: вхідний, поточний, проміжний, підсумковий і відстрочений.

- *Вхідний контроль* ставить за мету виявити базовий рівень підготовки студентів за дисциплінами, що складають основу курсу, який вивчається; розподілити студентів за рівнем підготовки для диференціації і індивідуалізації навчальної діяльності. Основні форми вхідного контролю: тестування, співбесіда, опитування.

- *Поточний контроль* здійснюється з метою перевірки рівня знань студентів на етапі первинного засвоєння навчального матеріалу; а також створення надійної системи управління навчально-творчою діяльністю з опанування змістом дисципліни. Основні форми контролю: дидактичні і ділові ігри, семінарські заняття в активній формі, тренінги, тестування, складання і рішення тематичних кросвордів, участь у вікторинах, наукових гуртках, конференціях тощо.

- *Проміжний контроль* оцінює знання, уміння і навички студентів за результатами вивчення окремих навчальних модулів (розділів) або тем навчальної дисципліни. Формами проміжного контролю знань є: атестація, модульний контроль (модульна контрольна робота), рубіжний контроль та ін.

- *Підсумковий контроль* проводиться з метою оцінки результатів навчання студентів на визначеному освітньому (кваліфікаційному) рівні на окремих його завершених етапах. Основними формами контролю є іспит і залік. Якщо у ВНЗ використовується модульно-рейтингова технологія навчання оцінки підсумкового контролю можуть визначатися рейтингом студентів виключно за підсумками складання навчальних модулів дисципліни (іспит або залік відсутній).

- *Відстрочений контроль* застосовують з метою перевірки остаточних знань студентів (через певний час після іспиту або заліку), а також для визначення ефективності використання дидактичних засобів і напрямків удосконалення навчального процесу. Основні форми контролю: олімпіади, комплексне тестування, опитування.

- Підсумковий контроль проводиться по навчальній дисципліні в терміни, установлені навчальним планом.
- *Семестровий іспит* – це форма підсумкового контролю засвоєння студентом теоретичного і практичного матеріалу по навчальній дисципліні за семестр.
- *Семестровий залік* - це форма підсумкового контролю засвоєння студентом навчального матеріалу виключно на підставі результатів його навчально-творчої діяльності за програмою курсу протягом навчального семестру (оцінки на практичних, семінарських заняттях, результати виконання самостійної та індивідуальної роботи).

■ *Загальні критерії оцінки знань студентів на іспиті:*

- *„відмінно”* - основні питання розкриті на високому теоретичному і практичному рівнях, студент без ускладнень орієнтується в матеріалі, повністю відповідає на додаткові запитання. Якість відповідей свідчить про вільне володіння матеріалом лекційних і практичних занять, а також про знайомство з додатковим матеріалом з навчальної дисципліни;
- *„добре”* - розкриті основні питання, а на додаткові студент повністю не відповідає. Якість відповідей виявляє вільне володіння лекційним і практичним матеріалом. Однак, знайомство з додатковими джерелами не систематизовано;
- *„задовільно”* – студент володіє тільки загальним понятійним апаратом, він в цілому орієнтується у досліджуваному предметі, але при розкритті основних питань допускає суттєві помилки;
- *„незадовільно”* – студент робить принципові помилки у відповідях, забруднюється дати обґрунтовані відповіді на всі основні питання викладача, не володіє основним понятійним апаратом.

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ КУРСОВОГО І ДИПЛОМНОГО ПРОЕКТУВАННЯ

- *Курсовий проект (робота)* – це самостійно виконана і подана у рукописному (комп'ютерному) вигляді навчально-дослідна робота аналітично-розрахункового характеру на певну тему.

- *Метою* курсового проектування є поглиблення знань з навчальної дисципліни, формування умінь та навичок самостійного узагальнення думок вчених, передового досвіду у певній галузі науки, аналізу системи практичного застосування знань при вирішенні різноманітних виробничих питань.

- Курсовий проект відрізняється наявністю конкретного об'єкта наукових досліджень (окремі підприємства, організації або галузі) і розрахунково-проектного розділу, який повинен виконуватися на матеріалах цього об'єкту з метою надання науково-обґрунтованих пропозицій виробництву. Загальний обсяг курсового проекту становить 50-60 сторінок рукописного тексту, а курсової роботи 40-50 сторінок.

- **Дипломна (випускна) робота** є заключним етапом навчання у вищому навчальному закладі і призначена для формування у студентів умінь під керівництвом наукового керівника провести науково-дослідну роботу за визначеною темою.

- Дипломна (випускна) робота повинна показати уміння і здатність майбутнього фахівця самостійно працювати над спеціальною літературою, використовувати внутрішню і зовнішню інформацію, застосовувати різні, економічні методи дослідження, використовувати комп'ютерні програми, виконувати фінансовий і економічний аналіз, робити розрахунки, вміти узагальнювати і давати рекомендації, використовуючи комплекс методів дослідження.

- *До завдань дипломної (випускної) роботи відносяться:*
- систематизація, закріплення і розширення теоретичних і практичних знань по обраній спеціальності;
- поглиблення навичок самостійної роботи зі спеціальною літературою, нормативними документами, фактичними статистичними, бухгалтерськими й економічними даними;
- удосконалення навичок розробки техніко-економічних показників, пов'язаних з аналізом і обґрунтуванням раціональної роботи підприємства (організації) у нових умовах господарювання;
- придбання майбутніми фахівцями навичок прийняття господарських рішень на насиченому конкурентами ринку;
- формування у студентів стійких навичок самостійного формулювання цілей, задач і принципів управління соціально-економічними системами;
- закріплення навичок по розробці обґрунтованих рекомендацій і пропозицій, ясному і чіткому викладу теоретичного і практичного матеріалу з досліджуваної проблеми.

- ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ

- **Виробнича практика** (грецьк. „*praktikos*” – дієвий, активний) – це процес застосування та закріплення теоретичних знань на виробництві з метою набуття науково-виробничого досвіду, придбання практичних навичок, а також відпрацювання основних питань дипломного проектування. Виробнича практика проводиться на відповідних об’єктах (підприємствах і організаціях) і за змістом відповідає основним розділам певної дисципліни, або комплексу дисциплін.

- Студентам видаються індивідуальні завдання з відпрацювання навичок творчого наукового характеру в умовах виробництва. Вони впроваджують нові методи досліджень, розробляють раціоналізаторські пропозиції, використовують методичні розробки окремих процесів за фахом, удосконалюють організацію і методи управління підприємством та його структурними підрозділами тощо. Виконані індивідуальні завдання оформляються у вигляді звітів з виробничої практики і захищаються перед комісією або на звітній конференції.

- Залежно від спеціальності і спеціалізації студентів практика може бути: виробничою, навчальною, технологічною, економічною, науково-дослідною та ін.
- Заключною ланкою практичної підготовки є *преддипломна практика* студентів, що проводиться перед завершенням дипломного проекту.

- Керівник практики від ВНЗ виконує наступні функції:
- - забезпечує проведення всіх організаційних заходів перед від'їздом студентів на практику (проведення інструктажу про порядок проходження практики, видача програми і методичних рекомендацій, оформлення відряджень та ін.);
- - повідомляє студентам про систему звітності про практику, прийнятої на кафедрі, а саме: надання письмового звіту, порядок його оформлення;
- - у тісному контакті з керівником практики від виробництва забезпечує високу якість її проходження відповідно до програми;
- - контролює забезпечення нормальних умов праці і побуту студентів.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

- *Методологія організації самостійної та індивідуальної роботи за кредитно-модульною технологією передбачає переорієнтацію із лекційно-інформативної на індивідуально-диференційовану, особистісно-орієнтовану форму та на організацію самоосвіти студента.*

- *Самостійна і індивідуальна робота студента* – це форми навчального процесу у ВНЗ, що є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

- *Завдання самостійної роботи у ВНЗ навчити студента:* творчо і самостійно працювати; планувати особисту стратегію навчання; раціонально організовувати свій час; працювати з комп'ютером; опрацьовувати літературні джерела; виконувати дослідницьку роботу, аналізувати та інтерпретувати результати наукових досліджень та ін.

- Під *самостійністю* розуміють здатність людини виконати певні дії чи цілий комплекс дій без безпосередньої допомоги з боку іншої людини чи технічних засобів, що її замінюють, керуючись лише власним досвідом.

- Доцільно виділити два види самостійності: *змістовну і організаційну*.
- Під **змістовною самостійністю** розуміють здатність людини приймати на певному рівні правильні рішення без допомоги зі сторони. **Організаційна самостійність** виражається у вмінні людини організувати свою самостійну роботу по реалізації прийнятого рішення. Казати про реальну самостійність можна лише тоді, коли їй властиві обидва види самостійності.

- *Форми самостійної роботи студентів:*
домашні завдання; опрацювання літературних джерел; робота у комп'ютерних мережах; складання анотацій модулів; оцінка професійних ситуацій; підготовка конспекту лекцій і практичних завдань.

- *Індивідуальна робота* - пов'язана з урахуванням індивідуальних відмінностей студентів, таких як: характер протікання процесів мислення, рівень знань і вмінь, працездатність, рівень пізнавальної і практичної самостійності, рівень волевого розвитку тощо.

Форми індивідуальної роботи

- *індивідуальні навчально-дослідні завдання (вид позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідницького чи проектно-конструкторського характеру, яке використовується в процесі вивчення програмного матеріалу дисципліни і завершується контролем);*
- *консультації (вид навчальних занять, що проводяться з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей);*
- *курсіві, дипломні і магістерські проекти;*
- *розв'язання розрахункових (ситуативних) задач за варіативним принципом;*
- *аналіз і оцінка професійних ситуацій;*
- *підготовка рефератів;*
- *складання тематичних;*
- *анотації прочитаної додаткової літератури;*
- *виконання наукових робіт;*
- *підготовка наукових доповідей і публікацій.*

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вітвицька С.С.* Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. - Київ: Центр навчальної літератури, 2006.- 384 с.
2. *Гура О.І.* Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. - 224 с.
3. *Нагаєв В.М.* Методика викладання у вищій школі: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
4. *Фіцула М.М.* Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352 с.